



Dr. Öğr. Üyesi Halil Sercan KOŞİK

*Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İzmir/TÜRKİYE
sercankosik@gmail.com
ORCID *

**DİVAN ŞİİRİNDE SEVGİLİNİN
GÜZELLİK UNSURU OLARAK
PÜSKÜRME BEN**

BEAUTY SPOTS AS BEAUTY
ELEMENT OF BELOVED IN DIVAN
POETRY

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 22.11.2019
Kabul Tarihi: 25.02.2020
Yayımlanma Tarihi: 01.04.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 22.11.2019
Accepted Date: 25.02.2020
Date Published: 01.04.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.



Atıf/Citation

Koşık, Halil Sercan. "Divan Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsuru Olarak Püskürme Ben", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 12, Bahar 2020, s. 113-129.

Koşık, Halil Sercan. "Beauty Spots as Beauty Element of Beloved in Divan Poetry", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 12, Spring 2020, p. 113-129.



hikmet.650006



Dr. Öğr. Üyesi Halil Sercan KOŞIK

DİVAN ŞİİRİNDE SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURU OLARAK PÜSKÜRME BEN*

BEAUTY SPOTS AS BEAUTY ELEMENT OF BELOVED IN DIVAN POETRY

ÖZ

Divan şiirinde sevgili, daima güzelliğiyle ön plana çıkmış bir tiptir. Şairler özellikle gazel formunda yazdıkları şiirlerin pek çoğunda onun dillere destan olan bu eşsiz güzelliğinden bahsederler. Sevgilinin güzelliğiyle ilgili hususlar anlatılırken de şairin/âşığın üzerinde en yoğunlaştığı nokta, sevgilinin yüzüdür. Sevgilinin yüzündeki her bir unsurun onun güzelliğine farklı bir katkısı vardır. Bu fiziki unsurlardan birisi olan ben üzerine divan şiirinde çok sayıda imaj kurgulanmıştır. Püskürme ben ise yüz veya gerdanda bir arada bulunan irili ufaklı benler için kullanılan bir tabir olup divan şiirinde çok fazla karşımıza çıkmayan ve her güzelde bulunmayan bir niteliktir. Divan, mesnevi, tezkire, antoloji gibi Eski Türk Edebiyatı'nın önde gelen kaynak eserlerinde yaptığımız araştırmalarda sevgilinin püskürme beni üzerine de şairlerin değişik ve orijinal hayal ve benzetmelere yer verdikleri dikkati çekmiştir. İşte bu makalede sevgilinin fiziki özelliklerinden biri olup pek fazla bilinmeyen püskürme ben üzerine şairlerin kurduğu imge ve metaforlar irdelenerek söz konusu güzellik unsurunun divan şiirinde ne şekilde ele alındığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, sevgili, güzellik, ben, püskürme ben.

ABSTRACT

In divan poetry, the beloved is a character, which largely stands out with her beauty. In many of the poems they wrote, especially in the form of gazel, poets speak of her unique, legendry beauty. Depicting the characteristics of the beloved, the poet/lover concentrates heavily on her visage. Each element of the beloved's face provides a different contribution to her beauty. Numerous images have been constructed in divan poetry concerning beauty spot, one of these physical elements. Describing a large and small group of those in the face and neck, however, the beauty spots is also used as a term, which occasionally appear in divan poetry, and a rare characteristic that is not found in every beloved. In this research on the Old Turkish Literature namely through of divan, mesnevi, tezkire and antologies, it is quite remarkable that the poets also compose different and original dreams and metaphors regarding the beloved's beauty spots. This paper therefore aims to examine the images and metaphors created by the poets on beauty spots that is a lesser known characteristic of the beloved; and tries to determine how this characteristic performed in divan literature.

Keywords: Divan poetry, beloved, beauty, speckle, beauty spots.

* Bu makale, 26-28 Eylül 2019 tarihlerinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu (UTAS)'nda, aynı adla sunulmuş ama basılmamış bildirinin gözden geçirilmiş ve çeşitli ilavelerde bulunulmuş hâlidir.

Giriş

Ben, yüzde veya vücudun muhtelif yerlerinde bulunan siyah ve kumral işaret ve belirtilere verilen isimdir. Yerine göre benler geçmişten itibaren ister kadın ister erkek olsun, özellikle bir gencin üzerinde daima bir güzellik motifi olmuştur. Bundan dolayıdır ki kimi güzellere takılan “Benli Ayşe”, “Benli Fatma”, “Benli Ali”, “Benli Ahmed” gibi lakaplar günümüze kadar gelebilmiştir. Hatta yüzde bir veya birden fazla benin önemli bir güzellik alameti sayıldığı dönemlerde bensiz dilberler, yüzlerinde seçtikleri uygun yerlere “laden” denilen bir maddeden yapay ben dahi yapmışlardır.¹

Estetik hususların daima ön planda tutulduğu divan şiirinde, sevgilinin dillere destan bir güzelliği bulunmaktadır. İdealize edilmiş bir tip olan sevgilideki her bir özellik onun kusursuz güzelliğini tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.² Sevgilinin saçı, kaş, gözü, kirpiği, ağzı, burnu, dudağı, dişleri, yanağı, gerdanı ve hatta çene çukuru divan şiirinde aşkın meftun olduğu ve olağanüstü nitelikleriyle ön plana çıkan vasıflardır. Maşuktaki bu unsurlardan her biri onun güzelliğini arttırmada adeta birbiriyle yarışır hâldedir. Divan şiirinde sevgilinin eşsiz olmasının en büyük nedeni de ondaki bu güzelliklerin âlemde başka hiçbir kimsede bulunmayışı yani bu bakımdan tek olmasıdır.

Âşkın, sevgilinin güzelliğini överken öne çıkardığı hususlardan biri de sevgilinin benidir. Hatta o, sevgilinin güzelliğinin merkez noktasıdır (Erdoğan Taş, 2018: 241). Benin divan şiirinde ele alınışına daha yakından ve dikkatli baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşırız: Divan şiirinde ben çoğunlukla sevgilinin diğer güzellik unsurlarından olan saç, kaş, yanak, dudak ve ayva tüyleriyle birlikte ele alınmaktadır. Şairler, kelimenin Arapça şekli olan hâl (خال) ile yine Arapçada durum, davranış, keyfiyet manasındaki hâl (حال) kelimesi arasında cinaslar kurarlar. Ben, “cemâl” kelimesindeki cim harfinin içindeki bir nokta, sevgilinin güzellik sayfasına yani yanağına zülûf kaleminden düşmüş bir damladır. O, siyah rengiyle bazen bir karabiber bazen bir Habeşli bazen de Hint ülkesi veya Hintli olur. Şairin imaj dünyasında dudak, şeker olarak düşünüldüğünde ise o da bu şekere konan bir sinektir. O, kimi zaman bir putperest kimi zaman da bir sultan olarak karşımıza çıkar. Ben, dudak ve kaşın kenarında bulunabileceği gibi yanağın tam orta yerinde de olabilir. Dudağın yanında olduğunda ve dudak da kevser olarak düşünüldüğünde ben, bu cennet içerisindeki Bilal-i Habeşî olur. Yanak lâle olarak düşünüldüğünde de ben onun ortasındaki dağdır. Çene çukuru yanında olduğunda ben, büyü talim eden Harut

¹ Laden, Girit Adası’nda yetişen cins bir çalıdan elde edilen zamktır. Sun’î ben, söz konusu zamkın balmumu kıvamına getirilerek küçük bir parçasının koparılmasıyla elde edilirdi. Bensiz dilberlere bu şekilde yapay bir ben yapıştırma âdeti Tanzimat zamanına değin sürmüş eski bir İstanbul âdetidir. O zamanlarda özellikle gelinlerin yanağına ladenden yapılan bu benler konur ve üzeri de altınla yaldızlanırmış. bkz. (Koçu, 1967: 33-34). Ayrıca divan şiirinde sevgilinin hâl-ı ârızî da denilen yapma beni kullanmasıyla ilgili bilgi için şu çalışmaya bakılabilir: (Çetinkaya, 2010: 89-126)

² Beşir Ayvazoğlu divan şiirindeki sevgiliyle ilgili bu hususu, “immanent (içkin) araştırılarak aşkına transcendant’a (aşkın) varılma iste”ğine dayandırır. (1996: 176).

meleği oluverir. Misk ve anbere de teşbih edilen ben, şekil ve renk itibariyle mercimek olarak da düşünülür (Pala, 2005: 184).

Kısacası sevgilinin güzellik unsurlarından birisi olan ben, farklı şairlerin kaleminde farklı hayallere konu edilmiş, edebî sanatlardan teşbih ve istiarenin de yardımıyla³ farklı çağrışımları ortaya çıkaracak şekilde kullanılmıştır. Mesela aşağıdaki beyitlerde ben, üç farklı şair tarafından belki de gerçek hayatta yan yana gelmesi imkânsız üç farklı şahıs olarak düşünülmüştür:

Çîn-i zülfünde gönül var mı giriftâr degül

Hâl-i Hindûna senün Rûmda kim kul olmaz

Hayali Beğ (Tarlan, 1945: 202)

[Ey sevgili! Senin zülfünün kıvrımına yakalanmamış bir gönül var mıdır? (Yahut) senin Hintli benine Anadolu’da kim kul olmaz?]

Hâli sultan-ı Habeşdür zülfi ferrâşı ana

Anberin çâder tutupdur bister-i nesrîn salup

Ahmet Paşa (Tarlan, 2005: 162)

[O sevgilinin beni Habeş sultanı, saçı da üstüne gölgelik tutup altına da yaban gülünden döşek seren bir hizmetçidir.]

Sanki Rum ili harâmisi durur hâl-i ruhun

K’öldürüp cân kârbânın varını andan alır

Necati Beg (Tarlan, 1992: 175)

[Yanağındaki ben sanki Rumeli haramisidir. Nitekim o, can kervanını öldürerek her şeyini alır.]

Ben, tasavvufta ise daha çok “hâl-i siyah” şeklinde geçmekte ve çeşitli anlamlara gelmektedir. Ben gizli olması sebebiyle ilk olarak hakiki vahdet noktası olarak düşünülür. Yine gayb (bilinmezlik) âlemi ile Tanrı’nın mutlak gayb ve bilinemez mahiyetini karşılar. Son olarak siyah ben, günah karanlığı da demektir (Uludağ, 2005: 155).

Divan Şiirinde Püskürme Ben

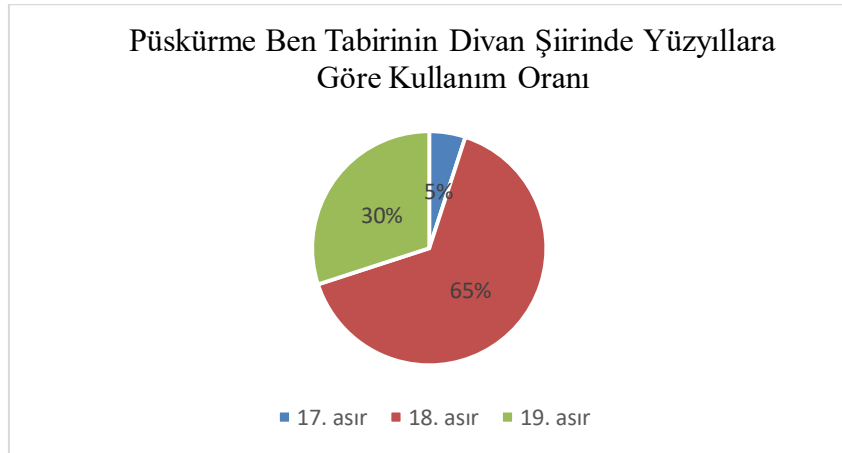
Püskürme ben tabiri *Kubbealtı Lügati*’nde “Yüze ve gerdana serpilmiş durumda olan ben” olarak yer alırken püskürme benli ifadesi de yine aynı sözlükte “Yüzünde ve gerdanında irili ufaklı benler bulunan.” şeklinde

³ Teşbih bir varlığı, oluşu ve durumu onun daha güzel ve mükemmeline benzetmektir. Teşbihte benzetme yönü ile benzeyenle benzetilen arasındaki ortak hususlar çok önemlidir. Şairin amacı bu ortaklıkları belli kuralların dışına çıkmadan bulup okuyucuyu benzerlikteki tutarlılığa inandırmaktır. Teşbihin en ileri derecesi olan istiare ise olayın ve eşyanın adını değiştirerek onu daha güzel, mükemmel ve heyecan verici benzerinin adıyla anmaktır. Bununla birlikte divan şiirinde neyin neye benzetileceği daha önceden bellidir. Onun malzemesi asırlar boyunca oluşmuş, ayrıca acemi şairler güçlük çekmesin diye teşbih, istiare ve mecaz lugatleriyle listeleri hazırlanmıştır (Çavuşoğlu, 1986: 4).

açıklanmıştır (lugatim.com/s/püskürme, e-sözlük). Reşat Ekrem Koçu da *Türk Giyim ve Süslenme Sözlüğü*'nde benzer şekilde küçük ve birkaçı bir arada olan yüz benlerine püskürme ben denildiğini belirtmektedir. Ayrıca Koçu yine aynı kitabında, kaş göz nakışı hoş ve çizgileri düzgün yüzlere püskürme benlerin farklı bir şirinlik, tatlılık ve güzellik kattığını dile getirmiştir (Koçu, 1967: 33).

Divan, mesnevi, tezkire gibi Eski Türk Edebiyatı sahası içerisinde kaleme alınmış çeşitli edebî eserlerle divan tahlilleri üzerine yaptığımız araştırmalarda “püskürme ben” tabirinin çok fazla olmamakla birlikte şairler tarafından sevgilinin güzellik unsuru olarak farklı ve orijinal imajlar içerisinde kullanıldığı görülmüştür. Divan şiirinde, güzellerdeki bu püskürme benlerin doğal olabileceği gibi sevgilinin güzelliğine güzellik katan yapay benler olabileceği de akıldan çıkarılmamalıdır.

Divan şiiri içerisinde, “püskürme ben” tabirinin geçtiğini saptadığımız tüm beyit ve diğer nazım birimlerini buraya almaya çalıştık. Bunlar içerisinde söz konusu tabiri kullanan en eski şair, Bosnalı Sabit'tir. Kısacası şu anki araştırmalarımıza göre püskürme ben, divan şiirinde ilk kez 17. asırda kullanılmıştır. Bununla birlikte püskürme ben tabirinin çoğunlukla 18. asır şiirlerinde karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu tabirin Türk edebiyatında ilk olarak Sâbit'in şiirlerinde karşımıza çıkması, yine Nedim gibi mahallileşme akımının etkisinde kalan şairlerde de bu ifadeye rastlanması püskürme benin mahallileşme akımının etkisiyle divan şiirine girdiğini düşündürmektedir. Bu tabirin Türk şiirinde yer almasında Arap veya Fars Edebiyatı'nın bir etkisini gösteren herhangi bir delile rastlanılmamıştır. Ayrıca Şerafettin Rami'nin klasik doğu edebiyatlarında ortak olarak bulunan sevgilinin güzellik mazmunlarına yer verdiği *Enisü'l-Uşşak* (1994)'i ile Muîdî'nin şekil yönünden adı geçen eseri örnek alarak divan şiirindeki beyitlerden hareketle yazdığı *Miftahü't-teşbih* (Erünsal, 1988) adlı eserinde de püskürme ben ibaresinin bulunmaması yukarıdaki düşüncemizi doğrular niteliktedir. Divan şiirinde püskürme ben ifadesinin yüzyıllara göre kullanım oranını ise aşağıdaki grafikte şu şekilde gösterebiliriz:



1. Püskürme Benle Kurulan Benzetmeler

1.1. Üzerlik Tohumu

Aşağıdaki beyitte Belîğ, sevgilinin yüzündeki püskürme benlerin aslında onun dillere destan güzelliğine nazar değmesin diye yanağının ateşine atılan bir avuç üzerlik tohumu olduğunu dile getirmektedir. Eskiden nazar değmemesi için sipend de denilen üzerlik tohumu, ateşte yakılarak tütülenirmiş. Daha sonra nazardan korunması istenilen yahut nazar değdiği sanılan kişilere - özellikle de çocuklara- koklatılmış. Bazen de içinde ateş bulunan bir kabın içerisinde üzerlik tohumu yakılarak söz konusu kimsenin üzerinde gezdirilmiş (Pala, 2005: 406; Onay, 2016: 371). Burada şairin renk ve şekil itibariyle birbirine benzeyen püskürme benlerle üzerlik tohumu arasında bir ilişki kurduğu çok açık bir biçimde ortaya konuyor. Belîğ'in özellikle ateşler içerisinde yanak üzerindeki benleri nazardan korunmak için ateşin üzerine üzerlik otunun atılması şeklinde düşünmesi eski şiirimizde çok fazla karşılaşmadığımız orijinal ve ilgi çekici bir benzetmedir:

Püskürme ben degül o perî zahm-ı çeşm için

Atmış izârî âteşine bir avuç sipend

Belîğ (Demirel, 2005:144)

[O püskürme ben değildir, (sadece) peri (gibi güzel sevgili)nin, kendisine nazar değmesin diye yanağının ateşine attığı bir avuç üzerlik tohumudur.]

1.2. Benek

Diyarbakırlı Hâmî bir beytinde, kırmızı yanağında püskürme benler olan bir şuh sevgiliden bahseder. Şaire göre, al yanaktaki bu püskürme beni görenler onu Bengal⁴ ülkesinden getirilmiş yeni bir benekli kumaş zannederler. Benzer durum 18. yüzyıl şairi Sünbülzâde Vehbî'de de vardır. O da maşuğunun püskürme benli yanağının yeni bir benekli kumaş, güzelliğinin de bundan dolayı Bengal ülkesine dönüştüğünü söyler. Şairlerin bize verdiği bu bilgilerden hareketle eskiden çok rağbet edilen Bengal'in benekli kumaşlarının gemilerle Osmanlı'nın ticaret limanlarına getirilerek buralarda satışa sunulduğunu anlıyoruz:

Gören püskürme hâlin rûy-ı alında o şuhun dir

Benekli bir kumâş-ı tâzedir Bengâleden gelmiş

Hâmî (Yılmaz, 2011:204)

[O şuh (güzelin) kırmızı yanağında püskürme benleri görenler, Bengal'den yeni bir benekli kumaşın geldiğini haber verirler.]

⁴ Hindistan'ın Batı Bengal Eyaleti ile Bangladeş'i de içine alıp Himalayalar'a kadar uzanan Güney Asya'daki bu geniş bölge için bkz. (Özcan, 1992: 436-437).

Ruhları püskürme benlerle benekli kâle-i nev

Bender-i hüsnü bu sûretle hemân Bengâlelenmiş

Sünbülzâde Vehbî (Yenikale, e-kitap: 424)

[Püskürme benli yanakları yeni bir benekli kumaş, güzelliğinin ticaret limanı da bu görünüşle hemen Bengal olmuş.]

Nâ'il de yukarıdaki iki divan şairine benzer şekilde sevgilinin püskürme benli kırmızı yanağını görenlerin onu aşkın ticaret limanındaki benekli güzellik kumaşıyla karşılaştırdıklarını dile getirir. Kısacası divan şiirinde sevgilinin püskürme benli kırmızı yanağını beneklenmiş güzel bir kumaş olarak düşünen sadece Hâmî-i Âmidî ve Sünbülzâde Vehbî değildir. Nâ'il de bu konuda onlardan geri kalmaz. Nâ'il'in bahsettiği bu kumaşın menşei bilinmemekle birlikte çok büyük ihtimalle onun da Bengal'den getirildiği akla gelmektedir:

Ruh-ı âlün gören püskürme benlerle kıyâs eyler

Kumâş-ı hüsnî bendergâh-ı aşk içre beneklenmiş

Nâ'il (Öztürk, e-kitap: 239)

[(Ey sevgili!) Senin kırmızı yanağını görenler, ondaki püskürme benler ile aşk limanındaki beneklenmiş güzellik kumaşını kıyaslar.]

Bazen de sevgilideki püskürme benekler Ferri Mehmed gibi âşıkları ticaret limanındaki hediye sandığında Bengale kumaşı bulan bir konsolosa döndürür:

Püskürme benekle ben o şeh-bendere döndüm

Bengâle kumâş-ı bula sanduk-ı tuhafda

Ferrî Mehmed (Kırbiyk, 1994: 236)

[Ben, (sevgilideki) püskürme benekle, hediye sandığında Bengale kumaşı bulan bir konsolosa döndüm.]

1.3. Mürekkep Damlası / Nokta

Diyarbakırlı Hâmî, nazire olarak kaleme aldığı "olmuş sana" redifli gazelinin bir beytinde de hüsn-i talilden yararlanarak sevgilideki püskürme benlerin, onun güzelliğini resmederken heyecandan elini titreten nakkaşın kalemindeki mürekkebin serpilmesiyle ortaya çıktığını söyler:

Hüsnünü tasvîr iden nakkâş dest-efşân olup

Reşha-pâş olmuş kalem püskürme hâl olmuş sana

Hâmî (Yılmaz, 2011: 172)

[Senin güzelliğini resmeden nakkaş ellerini çırpıtığından dolayı kalemi damlatarak sana püskürme hal yapmış.]

Halil Nûrî de Hâmî'ye benzer tarzda sevgilinin yüzündeki püskürme benleri güzellik nüshasına layıkıyla yerleştirilmiş noktalar olarak düşünmektedir:

Nüsha-i hüsne değil püskürme hâl
Lâyıkıyla vaz olunmuşdur nokat

Halil Nûrî (Güler, 2009: 285)

[O püskürme ben değil, güzellik nüshasına layıkıyla yerleştirilmiş noktalardır.]

1.4. Yıldız / Kuyruklu Yıldız

Divan şiirinde ben, sevgilinin ay gibi parlak yüzünde nokta gibi olmasından ötürü yıldızla benzetilir. Bundan dolayı irili ufaklı birden çok benden oluşan püskürme ben de aynı yerde toplanmış bir yıldız kümesi gibi düşünülür. Aşağıdaki beyitte Ziver, sevgilinin siyah saçının değdiği püskürme benli parlak yanağını, gece vakti yıldızlarla çevrelenmiş ay ışığı olarak hayal etmiştir:

Zülf içre nûr ârızı püskürme benleri
Gice nücûm ile donanur mâhtâbdur

Ziver (Ay, 1999: 485)

[Onun zülûf içindeki püskürme benli parlak yanağı, (âdetâ) gece yıldızlarla donanan mehtap (gibidir).]

Pertev de sevgilinin püskürme benini kuyruklu yıldızla benzetmiştir. Fakat söz konusu kuyruklu yıldız diğer güzellerin aksine yüzde değil gerdandadır:

Ahter-i dünbâledârâsâ o püskürme benün
Gerdenünde bir şeh-i encüm-sipehdür⁵ her biri

Pertev (Uslucan, 2005: 811)

[Gerdanında kuyruklu yıldız gibi olan o püskürme benin her biri, yıldızlar kadar çok askeri olan padişahdır.]

1.5. Yem Tanesi

Şair, kimi zaman da sevgilinin yüzündeki püskürme benleri avını/âşığını tuzağa çeken yem taneleri olarak düşünür. Bu yem tanelerine gelen gönül kuşu da yanağa uzanan zülûflerle yakalanır. Sünbülzâde Vehbî, Beylikçi İzzet ve Faik Ömer aşağıdaki beyitlerde bu tür bir imaja yer vermişlerdir:

⁵ Bu sözcük atıfta bulunduğumuz tezde “encüm-siyehdür” şeklinde okunmuştur. Biz, söz konusu kelimenin mana bakımından “encüm-sipehdür” olması gerektiği kanaatindeyiz.

Sende bu püskürme benler turralar mevcûd iken

Sayd-ı mürğ-i câna gayrı dâne vü dâm istemez

Sünbülzâde Vehbî (Yenikale, e-kitap: 418)

[(Ey sevgili!) Sende bu püskürme benler, kâküller varken can kuşunun avı (için) başka tane/yem ve tuzak istemez.]

Dâneveş püskürme olsun gerden ü rûyunda hâl

Her şikenc-i turrası dâm olsa da mâni değil

Beylikçi İzzet (Şen, 1995: 199)

[Ben, sevgilinin yüzü ve boynunda yem tanesi gibi püskürme olsun. Onun saçının her kıvrımı tuzak olsa da engel değil.]

Püskürme siyeh hâlle ol şûhı da seyr it

Murg-ı dile dâm itmeğe vechinde yemi var

Faik Ömer (Büyükkaya, 2008: 200)

[O şuh (serbest tavırlı, neşeli güzel) sevgiliyi püskürme beniyle bir seyret! (Çünkü) onun yüzünde gönül kuşunu tuzağa düşürmek için yemi var...]

1.6. Karabiber

Divan şiirinde yanak, kırmızılığıyla ateşe benzetilir. Sevgilinin beni ise siyah renginden ötürü bazen bir Hintli bazen de o Hintlinin yaşadığı Hindistan ülkesi olur. Eğer sevgilinin beni kırmızı yanağın üzerindeki püskürme bense, o zaman Akif'te olduğu gibi bunlar ateşe atılan karabiber gibi düşünülür. Çünkü püskürme ben gerek siyahlığı gerek küçük ve yuvarlaklığı gerekse de yüze serpilmiş olarak durmasıyla karabibere benzemektedir:

Gören ruhunda o püskürme hâl-i Hindûsun

Nisâr olundu sanır sanki âteşe fülful

Akif (Kılıç, e-kitap: 212)

[O Hintli püskürme beni yanağında gören sanki ateşe karabiberin saçıldığını sanır.]

1.7. Bülbül Gözü

Sevgilinin kırmızı yanağı bahçede açılmış bir gül olunca ona büyük bir aşkla bakan bülbüllerin gözlerinin de bir araya gelip püskürme ben olması gayet doğaldır. Aşağıdaki beyitte de Ziver, divan şiirinde çokça yer alan gül-bülbül sembolizminden hareketle sevgilinin yanağını koku ve renk bakımından güle, yanağın üstündeki serpilmiş benleri de gülün yanından bir an olsun ayrılmayan ve daima ona aşkla bakan bülbülün gözüne benzetmiştir. Kısacası şair beni yuvarlak, siyah ve küçük boyutta olduğu için bülbül gözü olarak düşünmüş ve bu siyah yuvarlak gözler sevgilinin yanağında bir araya gelip ona püskürme ben olmuştur:

Gül açılmış bâğda ruhsâr-ı âl olmuş sana
 Çeşm-i bülbül cem olup püskürme hâl olmuş sana

Ziver (Ay, 1999: 454)

[Ey sevgili! Bahçede gül açılıp sana kırmızı yanak olmuş. Bülbüllerin gözleri toplanıp sana püskürme ben olmuş.]

1.8. Habeş Ülkesi

Sabrî sevgiliye seslendiği bir beytinde karalığından ötürü onun püskürme benleriyle günahkâr gözlerinin Habeş diyarı ile sevda (kara) ülkesini akla getirdiğini söyler:

Mülk-i Habeşle kişver-i sevdânı andırır
 Püskürme benlerin o siyeh-kâr gözlerin

Sabrî (Uz, 2009: 116)

[O püskürme benlerinle kara gözlerin, Habeş memleketi ile sevda ülkeni andırır.]

1.9. Barut

Kilisli Zihnî, sevgiliye olan aşkıdan ötürü ateşler içerisinde yanan gönül kıvılcımlarının baruttan yani sevgilinin püskürme beninden uzak tutulması gerektiğini söyleyerek gönül ateşinin daha fazla harlanmaması için dikkatli olunması gerektiğini salık verir:

Dil verip püskürme hâl-i yâre yakma cânını
 El-hazer dûr et şerâr-ı âteşi bârûtdan

Kilisli Zihnî (Şener, 2014: 182)

[Sevgilinin püskürme benine gönül verip de canını yakma. Sakın! Ateşin kıvılcımını baruttan uzak tut.]

1.10. Kıvılcım

Aynî “olmuş sana” redifli beytinde, sevgilinin ateşler içerisinde olan gül yanağındaki kıvılcımların her birinin püskürme ben hâlini aldığını söyler. Söz konusu şair, bu beyitte bize sanki ateşler içinde kaynayan bir yanardağın püskürttüğü volkanik külleri/lavları düşündürmek istemiş ve sevgilinin yanağının da özellikle renk ve şekil itibariyle ondan farksız olduğunu ortaya koymuştur. Yanardağın nasıl ki püskürmeden sonra etrafında küçük veya büyük volkanik lav parçalarından çeşitli şekiller oluşuyorsa şaire göre sevgilinin püskürme benleri de aynı tarzda ortaya çıkmıştır. Fakat bu benler lavlardan değil kıvılcımlardan oluşmuştur.

Hirmen-i gül âteş almış rûy-ı âl olmuş sana
Her şerâr-ı dânesi püskürme hâl olmuş sana⁶

Antepli Aynî (Arslan, 2004: 95)

[Ey sevgili! Gül harmanı ateş alıp sana al yanak olmuş. Onun her bir tanesinin kıvılcımı ise sana püskürme ben olmuş.]

Beylikçi İzzet ise aşağıdaki beytinde gönlünün ateş alıp tutuşmasını sevgilinin püskürme benine bağlayarak eğer bu ateşin kıvılcımlarını bir araya getirebilirse gönlünün onları ah edip saçacağını belirtir:

Hâl-i püskürmeyi gördükde fetîl aldı gönül
Şerer-i âteşi toplarsa saçar âh iderek

Beylikçi İzzet (Şen, 1995:192)

[Gönül, püskürme beni gördüğünde ateş alıp tutuştu. Eğer o ateşin kıvılcımlarını (bir araya) toplarsa onları âh ederek saçır.]

1.11. Habeş Askeri

Divan şiirinde benin renk itibariyle Hintli veya Habeşli olarak düşünüldüğü yukarıda dile getirilmiştir. Hatif Ali de geleneğin bu benzetme şekline uyararak sevgilinin boynundaki püskürme benleri Habeş askerlerinin onu sık boğaz etmesine bağlayıp divan şiiri geleneğinin kalıpları içerisinde elinden geldiğince bir orijinallik yakalamaya çalışmıştır:

Gerdeni püskürme ben sanma o şâh-ı işvenin
Sık boğaz itdi o hüsn-i anı habeş askeri

Hatif Ali (Önal, 2010: 90)

[“O işve şahının boynunu püskürme ben sanma! O cazibeli güzelliği, Habeş askeri sık boğaz etti...”]

2. Püskürme Benle Kurgulanmış Diğer Hayaller

Sevgilideki siyah/kara benler, püskürme şeklinde yani düzensiz, irili ufaklı olarak yüze veya vücudun muhtelif yerine serpilince elbette diğer âşıkların konuşmaları da aynı şair Sâbit gibi tutarsız ve yersiz olur. Dilberin yüzünün muhtelif yerlerine saçılmış o dağınık benler, ona âşık olan Sâbit gibi pek çok âşığın aklını dağıtmış ve onların saçma konuşmalarına sebebiyet vermiştir. Kısacası şair burada âşıkların saçma konuşmasını sevgilinin püskürme/saçma şeklindeki benlerine bağlamıştır:

⁶ Püskürme ben kavramının “olmuş sana” redifli şiirlerde çokça karşımıza çıkması nazire geleneği çerçevesinde şairlerin bu imajı birbirlerinden mülhem olarak kullandıklarını göstermektedir.

Sende ol püskürme benler var iken Sâbit gibi

Saçmadır tertîbi yoktur güft ü gû-yı âşıkın

Sâbit (Karacan, 1981: 2167)

[Ey Sevgili! Sende o püskürme benler varken aşığın konuşması Sabit'inki gibi saçmadır, düzensizdir.]

Nâfiz'e göre de püskürme benli cariye istemeyen bir kimsenin işi kara ve saçma olur. Nâfiz beytin ilk mısraındaki kara ve saçma kelimelerine tıpkı Sâbit'in beytinde olduğu gibi püskürme benin rengine ve şekline atıfla yer vermektedir:

Saçma karadır işi o şahsın ki Nâfizâ

Püskürme benli câriye-i Çerkes istemez

Nâfiz (Kılıç, e-kitap: 305-306)

[Ey Nâfiz! O püskürme benli Çerkes cariye istemeyen kişinin işi saçma, kara değil mi?]

Dilberin püskürme benleri Ahmet Bâdî'nin de aklını dağıtmış ve onda güç ve kuvvet bırakmamıştır. Şair beyitte özellikle aklının dağınıklığını sevgilinin dağınık benlerine yani püskürme benine bağlayarak iki durum arasında bir benzerlik kurmuştur. Nitekim Ahmet Bâdî'nin "ben" kelimesiyle yaptığı cinas da bu bağlamda düşünülmelidir:

Koymadı bende ben diyecek hâl ü iktidâr

Aklum tagıtdı yârün o püskürme benleri

Ahmed Bâdî (Divan, 2302, v. 59a)

[Yârin o püskürme benleri aklımı dağıttı; bende ben diyecek güç ve kuvvet bırakmadı.]

Kimi zaman da sevgilinin kâfur gibi bembeyaz ve güzel kokulu boynundaki püskürme benler, Ülker yıldızını bile kıskançlık ateşiyle yanıp tutuşturur:

Görse püskürme benin gerden-i kâfûrunda

Âteş-i reşkle ol demde süreyyâ tutuşur

Hanyalı Nuri Osman (Aydın, 2009: 642)

[Ülker yıldızı, onun kâfur gibi bembeyaz boynundaki püskürme beni görse, o anda kıskançlık ateşiyle yanıp tutuşur!..]

⁷ İlgili kaynakta sayfa numarası olmadığı için gazel numarası verilmiştir.

Hatîf Ali, püskürme benin sevgilide aradığı olmazsa olmaz güzellik unsuru olduğunu söyleyerek bazı divan şairleri için püskürme benin sevgilide aranan önemli bir nitelik olduğunu haber vermektedir:

Gönül püskürme benli sırma saçlı bir civan ister
Sevâd-ı dūd-ı âhım sünbül-i dâğ-ı nihân ister

Hatîf Ali (Önal, 2010: 417)

[Gönül püskürme benli ve sırma saçlı bir genç (sevgili) ister. Ahımın dumanının karalığı, gizli (aşka ait) yaranın sünbülünü (sümbül gibi güzel kokulu ve taze sevgilisini) ister.]

Belîğ, *Hayyâtnâme-i Dil-dûz* adlı manzumesinde mesleği terzilik olan ve bütün sır malını ayakları altına serdiği güzeller şahı bir mahbubun beninin püskürme olduğunu dile getirir:

Hıl'at ister beni püskürme şeh-i mümtâzum
Dün Belîğ açdum o cânâna metâ'-ı râzum

Belîğ (Demirel, 2005: 408)

[Püskürme benli olan seçkin şahım kaftan ister. Ey Belîğ! Ben dün sır malımı o sevgiliye açtım.]

Her alanda divan şiirine getirdiği yeniliklerle ön plana çıkmış Lâle Devri şairi Nedîm'in işvesi, nazı ve edası benzersiz dilberinin ise püskürme beni, diğer pek çok güzelde olduğu gibi yüzünde değil gümüş rengindeki gerdanındadır. Nedîm'in güzeli bu yönüyle dahi divan edebiyatındaki alışılmış diğer güzellerden ayrılır:

Şîvesi nâzı edası handesi pek bî-bedel
Gerdeni püskürme benli gözleri gâyet güzel
Sırma kâkül sîm gerden zülf tel tel ince bel
Gül yanaklı gülgülü kerrâkeli mor hâreli

Nedîm (Gölpınarlı, 1951: 381)

[[O güzelin işvesi, cilvesi, nazı ve gülüşü benzersiz, gerdanı püskürme benli ve gözleri de gayet güzeldir. (O), sırma kaküllü, gümüş rengi gerdanlı, tel tel zülüflü, ince belli, gül yanaklı, gül renkli elbisesi mor hareli (bir güzeldir.)]

Güfte yazarını bilemediğimiz Muallim İsmail Hakkı Bey tarafından bestelenmiş aşağıdaki çok meşhur bir şarkıda da âşık, sevgilinin siyah püskürme benlerinin gül yanağının rengini âdeta bir örtü gibi örttüğünden dem vurur ve âşıkları daima yakıp kavuranın da söz konusu benler olduğunu dile getirir:

Reng-i gül-ruhsârını setreylemiş püskürme ben
Benlerindir hep senin uşşâkını sûzân eden

Gel de Allâh aşkına bak sîneme ey gül-beden

Benlerindir hep senin uşşâkını sûzân eden

[(Ey sevgili!) Senin gül renkli yanağını püskürme ben örtmüş. Senin âşıklarını yakıp kavuran hep (bu) benlerindir. Ey gül bedenli (güzel)! Allah aşkına gel de sineme bir bak. Senin âşıklarını yakıp kavuran hep (bu) benlerindir.]

Kilisli Zihnî bir beytinde ise sevgilinin anber kokulu saçının onun püskürme beninin üzerine düştüğünü, gönlünün de bu güzel kokudan asla mahrum kalamayacağını dile getirir:

Hâli olmaz cân meşâmmı Zihniyâ ta'tîrden

Ânberîn mûlar ki ol püskürme hâl üstündedir

Kilisli Zihnî (Şener, 2014: 145)

[Ey Zihnî! Can burnu, güzel koku ile kokulanmaktan uzak kalamaz. (Çünkü) sevgilinin anber kokan saç lülesi, püskürme ben üzerindedir.]

Cazib'in ciğerini yakıp âh ettiren husus da sevgilinin kıl gibi ince beli, servi gibi yürüyüşü ve yanağındaki püskürme benidir:

Ruhsârı hep püskürme hâl

Ol mû miyânı bir hayâl

Reftâr eder servi-misâl

Âh etmemek mümkün mü âh

Câzib (Yılmaz, 2010: 117)

[Yanağı hep püskürme ben... Kıl gibi ince beli ise bir hayal... O, servi gibi (salına salına) yürür. Âh etmemek mümkün mü? Âh!..]

Sonuç

Sevgilinin güzellik unsurları içerisinde ayrı bir yere sahip olan ben, âşığın/şairin çoğu zaman sevgilinin yüzünde görüp de aşka dâçar olduğu küçük bir siyah noktadır. Bu nokta, divan şiirinde kimi zaman tuzağa konulan bir yem tanesi, kimi zaman bir Hintli, kimi zaman da kâfir bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin dudağı şeker olarak düşünüldüğünde ben de rengi ve şekli itibarıyla şekere konmuş bir sinek olarak hayal edilmiştir. Bütün bunların yanında sevgilinin beninin şairin hayal dünyasının genişliğine paralel olarak daha pek çok şahsa ve ögeye benzetildiği de görülmektedir. Çok fazla olmamakla birlikte kimi şairlerin şiirlerinde karşılaştığımız püskürme ben tabiri ise yüzde veya vücudun muhtelif yerlerinde bir arada bulunan irili ufaklı dağınık benleri tanımlar. Yukarıda örneklerini verdiğimiz beyitlerde görüldüğü üzere püskürme ben sevgilinin güzelliğine güzellik atan değişik ve orijinal bir fizikî niteliklidir. Divan şiirinde şairler, püskürme beni şekil ve renk benzerliğinden hareketle çok farklı nesne ve maddelere benzetmişlerdir.

Örneğin âşığın gönlü ateş olarak düşünüldüğünde sevgilinin püskürme beni de barut yahut kıvılcım olmuştur. Sevgilinin yüzündeki püskürme benler kimi zaman da bülbül gözü, karabiber, kuyruklu yıldız, üzerlik tohumu ve çok değerli Bengal kumaşının benekleri gibi birbirinden çok farklı nitelikteki unsurlar olarak hayal edilmiştir. Bu da şiirin/beytin çağrışım alanını zenginleştirerek yeni bir hayal ve imaj dünyasına imkân tanımıştır.

Kaynakça

- Ahmed Badi, *Divan*, Edirne İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, 2302.
- Arslan, Mehmet. (2004), *Antepli Ayni Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ay, Suzan. (1999), *Ahmet Sâdık Zîver Paşa Dîvânı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Aydın, Abdullah. (2009), *Hanyalı Nuri Osman ve Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Ayvazoğlu, Beşir. (1996), *Aşk Estetiği - İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Büyükkaya, Hande. (2008), *Faik Ömer ve Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmet. (1986), "Divan Şiiri", *Türk Dili - Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, C 52, S 415-416-417, s. 1-16.
- Çetinkaya, Ülkü. (2010), "Osmanlı Kültüründe Kadın Süs Malzemelerinin Divan Şiirine Yansımaları", *Türkiyat Araştırmaları*, C 12, S 12, s. 89-126.
- Demirel, H. Gamze. (2005), *18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emin Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tahlil)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Erdoğan Taş, Mehtap. (2018), *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Erünsal, İsmail. (1988), "Mu'îdî'nin Miftâhü't-Teşbih'i", *Osmanlı Araştırmaları*, VII-VIII, s. 215-272.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1951), *Nedim Divanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Güler, Mehmet. (2009), *Halil Nuri Divanı Edisyon-Kritik-İnceleme*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- <http://www.lugatim.com/s/puskurme> (e-sözlük).
- Karacan, Turgut. (1981), *XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divan Metni*, Erzurum.

- Kılıç, Filiz (e-kitap), *Şefkat, Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Kırbıyık, Mehmet. (1994), *Ferrî Mehmed, Hayatı, Eserleri ve Dîvânının Tenkîdli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Koçu, Reşat Ekrem. (1967), *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., Ankara.
- Onay, Ahmet Talât. (2016), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü -Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı-*, (haz. Cemal Kurnaz), Berikan Yayınevi, Ankara.
- Özcan, Azmi. (1992), "Bengal", *DİA*, C 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Önal, Sevda. (2010), *Hâtif, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Öztürk, Furkan. (e-kitap), *Tezkire-i Silahdarzade*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdarzadepdf.pdf?0>
- Pala, İskender. (2005), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul.
- Şen, Fatma Meliha. (1995), *Beylikçi İzzet Bey Divanı (İnceleme, Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şener, Hasan. (2014), *Kilisli Zihni Divanı*, Grafiker Yay., Ankara.
- Şerafettin Rami. (1994), *Enisü'l-Uşşak (Klasik Doğu Edebiyatlarında Sevgiliyle İlgili Mazmunlar)*, (Çev.) Turgut Karabey vd., Ecdad Yay., Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat. (1945), *Hayâlî Bey Divanı*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihat. (1992), *Necatî Beğ Divanı*, Akçağ Yay., Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat. (2005), *Ahmet Paşa Divanı*, MEB Yay., İstanbul.
- Ulucan, Mehmet. (2005), *Muvakkit-zâde Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Uludağ, Süleyman. (2005), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- Uz, Özkan. (2009), *Sabri Divanı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Yenikale, Ahmet. (e-kitap), *Sünbülzade Vehbî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>

Yılmaz, Kadri Hüsnü. (2011), *Hâmî Ahmed (Diyarbakırî) Divanı İnceleme-Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yılmaz, Salih. (2010), *Câzib Divanı İnceleme, Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.